

életerő, mozgékonyság, a rendkívüli módon kifejlődött iparvállalkozás s a terjeszkedő amerikai kormányzati irány Anglia árnyékában megvetheti az amerikai kereskedelemnek alapját, még mielőtt Németország nagyobb sikereket arathatott volna.

A Yankee nemzetnek ez az elszánt törekvése. Ez a törekvése adja meg diplomáciájára magatartásának nyitját egészen napjainkig.

Megőrizni óhajtja még tényleges, erőszakos beavatkozás által is az „egyenlő elbánás elvét és az open door politikáját minden nemzet kereskedelme számára.” Ennyit kér a Yankee nemzet, a többi majd kivíja eszével, szorgalmával, energiájával.

Ráczy Gyula.

KÜLÖNFÉLÉK.

Rákóczi és a bujdosók hamvai.

A mit a magyar nemzet régóta óhajtott és sürgetett, hogy II. Rákóczi Ferenc hamvai hazahozassanak, a megvalósulás előtt áll.

Ő felsége, Magyarország apostoli királya maga intézkedett, hogy ez megtörténjék.

A kegyeletes kérdés és feladat régóta foglalkoztatja a magyar társadalmat. 1873-ban Zemplén vármegye, Rákóczi szülőföldre, felíratot intézett az országgyűléshez a dicső emlékü fejedelem és bujdosó társai hamvai hazahozatala érdekében s ennek pártolására felhívta az összes törvényhatóságokat. A vármegyék és városok egymásután írtak fel az országgyűléshez, összesen mintegy 52.

A képviselőház a felíratokat a miniszterelnökséghez tette át, hogy ez intézkedjék. Szlávy József akkori miniszterelnök igyekezett az ország kívánatának eleget tenni s még 1873-ban hivatalosan megkereste a konstantinápolyi osztrák-magyar nagykövetséget a szükséges tájékoztatás végett.

Az akkori konstantinápolyi nagykövet, gróf Ludolf azt válaszolta, hogy nyomozásai arra az eredményre vezettek, hogy Rákóczi hamvai nem találhatók meg, sírját az 1849-iki emigránsok felbontották, de üresen találták. Később kisült, hogy ez a sír a campo-grande-i keresztyén ó-temetőben volt, de az nem a Rákóczié.

Rákóczi hamvai eleitől fogva mostanáig állandóan a konstantinápoly-galatai Saint-Benoît egyház sírboltjában nyugsznak.

Thaly Kálmáné az érdem, hogy ezt kétségtelenül megállapította. 1889 őszén az ottani francia lazaisták engedelmével és segédkezésével felnyitatta és átkutatta a templom oldalkapujában levő sírokat s megtalálta Rákóczi hamvait édes anyja Zrinyi Ilona koporsója mellett. Az erről szóló tudósítások 1892-ben ismét felújították az érdeklődést Rákóczi emléke iránt, de hivatalos lépések a kegyeletes hamvak hazahozatalára nézve ekkor nem történtek.

A múlt esztendőben az egész ország visszhangzott Rákóczi és szabadságharcza emlékezetétől. Nemesak itthon, de sírja felett is megújultak a kegyeletnyilvánítások. 1903 tavaszán egy magyarokból álló utazó társaság, több mint százan, Konstantinápolyban járván, megkoszorúztuk Rákóczi és Zrinyi Ilona sírját, nemzeti színű szalagon ezzel a felírással: „Dieső szabadsághősünknek — a 200-ados évfordulón“.

Ugyanaz a társaság babérkoszorút küldött Thököly Imre sírjára is Izmidbe, melyet épen húsvét napján vittem el oda és tettem le a messze idegenben porladozó másik szabadsághős és erdélyi fejedelem sírja fölé.

Ezt a magánjellegű látogatást az ősz folyamán egy ünnepies *Rákóczi-zarándoklat* követte, melyben Magyarország törvényhatóságai is képviseltették magokat s koszorúkat küldöttek Rákóczi s a bújdosók sírjaira. A megható gyászünnepély, melyet akkor a szent-Benoît templomban tartottunk, nemesak a török hivatalos körök és társadalom figyelmét költötték fel, de élénken foglalkoztatták a mi hivatalos képviselőnket is, mert nemesak bejelentettük, hanem Calice báró o. m. nagykövet szíves támogatását is kértük és megnyertük. Az ő szíves támogatása bizonyára a külügyminiszterium és a Felső tudtával és jóváhagyásával történt. Csakis így történhetett, hogy a szultán hivatalosan és kitüntetéssel fogadott négyünket, a rendező bizottságot, nagykövetünk személyes vezetése alatt.

Ugyanaz a zarándok-társaság ellátogatott Izmidbe is Thököly sírjához, leróni a kegyelet adóját.

Én a kedvező alkalmat arra is felhasználtam, hogy 4-ed magammal felkutattam Izmidtől 2 órányira a „Virágok mezejét“, a hol Thököly és Zrinyi Ilona életük utolsó éveit töltötték és meghaltanak.

Később 3-ad magammal elmentem Rodostóba s felkutattuk Rákóczi és bujdosó társai ott még romjaiban meglévő műemlékeit: Rákóczi kápolnáját, házát, Bercsényi házát (remek műemlék maradványaival), a magyarok földjét, kútját, a bújdosók sírjait. És sikerült ez alkalommal (a mit Thaly Kálmánnak 1888-ban nem engedtek meg), fölemeltetnünk az ottani görög templomban Bercsényi Miklós sírkövét és megállapítanunk, hogy csontjai most is az ő hatalmas márvány sírköve alatt nyugosznak.

A sírban talált csontokat lefényképeztettük s egy új sírládába tettük, melynek kulcsát kegyelettel őrzöm.

Mindezekről a kutatásokról részletesen beszámoltam a M. Történelmi Társulat f. é. febr. 18-án tartott közgyűlésén, bemutatván az onnan hozott műemlék-tárgyakat is.

A M. Történelmi Társulat ez alkalomból, elnöke gróf Teleki Géza vezetése alatt, egy küldöttséget menesztett Berzeviczy Albert közoktatásügyi miniszterhez, arra kérvén őt (a hozott műemlékek bemutatásával), hogy nyujtson segédkezet a rodostói műemlékek megmentése és haza hozatala érdekében.

A Rákóczi-kultusz ápolásában eddig is vezérszerepet játszó s Rákóczi emlékét családi tradíciók által is szíven viselő kultusz-miniszterünk meleg érdeklődéssel hallgatta meg előterjesztésemet s megígérte, hogy kezébe veszi az ügyet.

Erről eddig hallgattunk: a legújabb nagyjelentőségű elhatározás azonban, melyben neki bizonyára része van, fölment attól, hogy az ő ebbeli érdemeit tovább is elhallgassuk.

Ezt követte az országgyűlésen (márcz. 8.) Szilágyvármegye kérvényének bemutatása Rákóczi hamvai hazahozataláról. Ugyanakkor felszólalások történtek a rodostói emlékek érdekében is. Thaly Kálmán ekkor már megjegyezhetette, hogy legyenek türelemmel pártívei, mert a kormány kezébe vette az ügyet.

Rákóczi hamvai hazaszállítása kérdésének újabb lökést adott Thaly Kálmán ismeretes békítő fellépése az obstructio megszüntetésére az országgyűlésen. Erre nézve ő maga ezt mondotta a debreczeni diszpolgárság oklevelét vivő küldöttségnek:

„Az isteni gondviselés az országot mindig a legkritikusabb pillanatokban mentette meg a magyar góniusz által. Így történt a képviselőház április 10-iki ülésében. Békítő szavam e góniusz segít-

sége nélkül a pusztában elhangzó szózat lett volna. A képviselőház folyosóin már akkor szó volt róla, hogy közbelépésemet megfelelő módon fogják meghálálni. Tudták, hogy cím, rang, kitüntetés után nem vágyódom, de legforróbb óhajtásom, hogy Rákóczi Ferencz hamvai magyar földben nyugodjanak. És a mit akkor terveztek, most az alkotmányos király elhatározásával valósággá lett“.

Ezek az általam ismert előzményei a nagyjelentőségű elhatározásnak.

Az a bár parányi tevékenység, melylyel a Rákóczi-kultusz ápolásában eddig én is résztvettem és a viszonyok ismerete arra készítet, hogy hozzájáruljak egy-egy megjegyzéssel az országos közvélemény kifejlődéséhez.

Mert a sok szép tervelgetés mellett eddig is már több lehetetlen eszmét vetettek fel.

Az első kérdés, a mi felmerült, hogy hova hozzák és helyezték Rákóczi hamvait?

Legelső igénykeresőül *Kolozsvár* nevében emeltek szót némelek, azon a jözezámen, hogy Rákóczi *erdélyi fejedelem* volt. Véleményem az, hogy itt a lokális patriálistusnak, annál kevésbbé a partikularistusnak helye nem lehet. Annál kevésbbé, mert Rákóczit Kolozsvárhoz nevezetesebb történeti emlék nem fűzi. Egyszer járt itt, midőn a marosvásárhelyi fejedelmi beiktatásról (1707-ben) az ónodi országgyűlésre sietett. Igaz, hogy ő Erdély fejedelme volt (sírján is ez az egyetlen címe), de Kolozsvár nem volt akkor Erdély fővárosa. A névleges fővárosban pedig Gyulafehérvárt, a hol megválasztották, elődei (köztük dédapja I. Rákóczi György) hamvait és síremlékeit sem becsülték meg. Így Gyulafehérvárnak sem lehet rá jözezáme.

Borsi, a hol — véletlenül, édesanyjának Munkácsról Sáros-patakra útaztakor — született; *Sáros-patak*, a hol a Rákócziak ősi lovagvára volt, idegen kézben van (Windischgraetz hercege). *Munkács*, melynek várához nagy emlékek fűzik, rabok tanyája. *Sáros* várának, a hol sokat időzött, csak dűledék falai állanak.

Egy hang a sárosmegyei *Zboró* várkastély számára reklamáta, mert (úgymond) onnan keltezte felhívó szózatát a nemzethez s ott keltezte hadi rendeleteit a *száz hársfa* alatt („sub centum tiliis“). Ezt a ki írta, nem jól tudta Rákóczi élettörténetét. Zboró

nem játszott jelentős szerepet a Rákóczi szabadságharczában. Déd-atyja keltezett a száz hársfa alatt 1644—1645-ben.

A vidéki városok közül egynek lehet csak erősebb jögezíme Rákóczi hamvaihoz: *Kassának*, hol atyja, nagyanyja nyugosznak, (az egykori jezsuiták, most a premontreiek temploma sírboltjában) mely Felső-Magyarország fővárosa és a Rákóczi szabadságharcz gőczpontja volt s hol a remek dóm méltó sírhelyet nyujthatna.

De — úgy vélem — Kassának is meg kell hajólnia az országos, nemzeti nagy érdek előtt, mely szerint Rákóczi pantheonának az ország szívében, fővárosában kellene állania.

Az ő működése nem egy-egy országrésznek szólt: az ő eszménye a független nagy Magyarország, az egységes erős nemzet volt. Ennek az eszmének ideálja az ország fővárosából teljesítheti leginkább azt a nagy missiót, melyet az ő hamvai hívatva vannak betölteni.

Ott kellene állania Rákóczi és a kuruczok pantheonának — a szabadság templomának — az ország szívében.

Addig is, míg ez fölépülne, ideiglenesen elhelyezhetők hamvai a Mátyás-templomban, hova III. Béla hamvait is temették.

Előbb való kérdés azonban ennél ez, hogy Rákóczit egyedül hozzuk-é haza az idegen földről, avagy társaival? Én azt hiszem, hogy Rákóczi emlékét méltóképen csak úgy tiszteljük meg, ha családja vele együtt nyugvó tagjait, továbbá sorsának osztályosait, bujdosó társait, vezérkarát s mindazokat, kik mellette s körülötte nyugosznak, vele együtt haza hozzuk.

Tehát első sorban a galatai templom magyar sírboltjában nyugvó száműzöttek hamvait: Rákóczién kívül a Zrinyi Ilonáét (kinek jóformán csak koponyaacsontja van meg) és leányáét, Thököly Zsuzsika hercegnőt (ha feltalálható), a Rákóczi fiáét: Józsefét (ha azonossága megállapítható) és Bercsényinéét, gróf Csáki Krisztináét (ha a Csáky-család is úgy kívánja).

Nem hagyhatjuk ott a messze Kis-Ázsában árván-egyedül Rákóczi mostohaapját, a „kurucz királyt“, a másik „erdélyi fejedelmet“ gróf Thököly Imrét sem, a ki végrendelete szerint is egy magyar templomban kívánt eltemettetni.

Végül haza kell hoznunk Rákóczival együtt az ő életében és halálában hű társait a rodostói bujdosók hamvait, kiknek sírja ismer-

retes, vagy feltalálható, így a Beresényi Miklósét, gróf Esterházy Antal altábornagyét és Sibrik Miklós, a fejedelem főudvarmestere hamvait s ha megtalálhatnók: a jó Mikes Kelemenét.

Mindezeknek, a szabadság vértanúinak, együtt illik pihenni a kurnczok pantheonában, Rákóczi környezetében.

Beresényit egy és ugyanaz a törvényezikk expatriálta Rákóczi-val: egy és ugyanaz az országos mozgalom kellene, hogy rehabilitálja mindkettőjüket.

Kevésbé lényeges kérdésnek tartom azt, hogy merre felé, mely úton hozzuk haza Rákóczi és a bujdosók hamvait?

Az erdélyiek azt szeretnék, hogy Erdélyen keresztül történjék a hazahozatal, hogy egykori fejedelemsége híveinek utódai megadhassák neki a kellő végtisztességet. Ennek semmi lényegesebb akadály nem áll útjában.

Valóbszínű azonban, hogy az illetékes tényezők a tengeri útat az Adria felé fogják választani, mely esetben a „Zrinyi“ nevet viselő hadihajó lenne e kegyeletes czélra legméltóbb, hogy tisztelgő ágyúlövések is emeljék a diadalútnak komoly méltóságát.

Véleményem szerint a legfőbb gondot majdan magára az ünnepies, fejedelmi fogadtatásra és a temetési pompára kell fordítanunk. A milyen külső díszszel, pompával és lelkesedéssel hozták haza őseink József császár idejében a szent koronát: azt a külső tiszteletnyilvánítást Rákóczinak is meg kell adni, Annál inkább tehetjük, mert most a király és nemzet együttes akeziójáról van szó, melynek messze kiható történelmi jelentősége lévén, annak a külső dísz kifejtésében is kellőleg nyilvánulnia kell. A nemzet és dynasztia egygyé forradásának örömmümpélye kell hogy az legyen.

Az előkészületekre van bőven idő, mert míg a diplomáciai tárgyalás a török és francia kormányval s a szent-Benoît renddel elvégződik, hónapok telnek belé, s előbb, mint a jövő őszön a hamvak hazahozatala meg nem történhetik.

De az időt addig is fel kell használnunk. Mert illő dolog, hogy ha Rákóczinak közel 200 évig kellett várnia méltó temetésére, legyen az hozzá és a nemzethez igazán méltó fejedelmi temetés!

SZÁDECZKY LAJOS.